

HELENA SŁOTWIŃSKA

KATECHEZY OJCÓW KOŚCIOŁA W GODZINIE CZYTAŃ LITURGII GODZIN

Katecheza stanowi formę posługi słowa w Kościele, która ma na celu wychowywanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, przede wszystkim przez systematyczne nauczanie doktryny chrześcijańskiej. Różni się ona zatem od przepowiadania misyjnego, które jest pierwszym głoszeniem Ewangelii mającym na celu wzbudzenie wiary¹. W Kościele pierwszych wieków katecheza była bardzo rozpowszechnioną formą nauczania. Kładziono w niej nacisk przede wszystkim na zagadnienia etyczne, takie jak: modlitwa, czujność, dziewictwo, życie małżeńskie, sakramenty święte i zasady życia we wspólnocie. Z wieków następnych mamy nawet traktaty katechetyczne napisane przez wybitnych biskupów, którzy za swój szczególny obowiązek uważali także ustne nauczanie wiary. Godni wymienienia są tutaj: św. Cyryl Jerozolimski (†387), św. Jan Chryzostom (†407), św. Ambroży (†397) i św. Augustyn (†430)². Obecna Liturgia Godzin sięgnęła po fragmenty niektórych katechez tych wybitnych biskupów i teologów.

„W Godzinie Czytań (bowiem), zgodnie z tradycją Kościoła Rzymskiego, po czytaniu z Pisma świętego umieszczono czytanie wyjęte z dzieł Ojców Kościoła lub autorów kościelnych wraz z jego responsorium [...] Czytania patrystyczne dają wiernym możliwość wniknięcia w znaczenie okresów i świąt liturgicznych. Otwierają im bowiem dostęp do nieocenionych skarbów du-

Dr HELENA SŁOTWIŃSKA – adiunkt Katedry Katechetyki Psychologiczno-Pedagogicznej w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 33/26, 20-049 Lublin, e-mail:helena.slotwinska@kul.lublin.pl.

¹ Por. J. K u d a s i e w i c z, W ł y d k a. *Katecheza*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. Katowice 1998² s. 231-232.

² Tamże s. 232.

chowych stanowiących spuściznę Kościoła, a równocześnie podbudowują duchowość chrześcijańską i ożywiają pobożność wiernych [...]”³ Te czytania patrystyczne, umieszczone w Godzinie Czytań Liturgii Godzin na drugim miejscu, po czytaniu Pisma świętego, są wzięte przede wszystkim z homilii, kazań, listów pasterskich, komentarzy, dzieł, traktatów i dokumentów Soboru Watykańskiego II. Znajdujemy tam jednak także i katechezy Ojców Kościoła.

I. OJCOWIE KOŚCIOŁA, KTÓRYCH KATECHEZY UMIESZCZA LITURGIA GODZIN

Na czytanie patrystyczne w Godzinie Czytań Liturgii Godzin przeznaczono jedynie katechezy św. Cyryla Jerozolimskiego (podaje się w wątpliwość Cyrylowe autorstwo katechez mistagogicznych, ale problem ten jest nadal otwarty) oraz św. Jana Chryzostoma.

Cyryl Jerozolimski urodził się ok. 315 roku w Jerozolimie. W wieku trzydziestu trzech lat został biskupem Jerozolimy. Konsekracji udzielił mu ariański biskup Akacjusz. Z tej racji przez długi czas był podejrzewany o sprzyjanie arianom⁴ Oskarżony o sprzedawanie w czasie głodu szat liturgicznych, został przez Akacjusza złożony w 357 z urzędu i przebywał w Cylicji⁵ W roku 359 został przywrócony na swój urząd przez synod w Seleucji. W rok później został ponownie złożony z urzędu przez synod w Konstantynopolu. W 362 roku powrócił do Jerozolimy. Pięć lat później wypędzono go po raz trzeci i na wygnaniu spędził jedenaście lat. Po powrocie do Jerozolimy w 378 roku uczestniczył w obradach Soboru Konstantynopolskiego I (rok 381). Zmarł prawdopodobnie 18 marca 387 roku⁶

Bezcenne dla historii teologii pastoralnej są 24 katechezy. Zostały one wygłoszone w 348 roku (lub w 350 r.), w większości w kościele Grobu Pańskiego, a następnie spisane metodą stenograficzną przez jednego ze słuchaczy⁷

³ *Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin* (odtąd: OWLG). W: *Liturgia Godzin*. T. 1: *Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego*. Poznań 1982 s. 72-73 nr 159 i 165.

⁴ F. D r ą c z k o w s k i. *Patrologia*. Pelplin–Lublin 1998 s. 265.

⁵ W K a n i a. *Cyryl Jerozolimski*. EK III kol. 705.

⁶ D r ą c z k o w s k i. *Patrologia* s. 266.

⁷ Tamże.

Jego katechezy można podzielić na dwie grupy:

Pierwszą grupę stanowią: prokatecheza – czyli katecheza wstępna, oraz 18 katechez (2-19) skierowanych do tych, którzy mieli przyjąć chrzest w najbliższe święta Wielkanocy. W katechezie pierwszej św. Cyryl mówi o przygotowaniu do chrztu, zachęca do porzucenia trosk ziemskich, pogodzenia się z wrogami i do lektury Pisma świętego. W katechezie drugiej święty Cyryl mówi o pokucie i odpuszczeniu grzechów, o szatanie i jego zasadzkach. W trzeciej – o chrzcie, zbawieniu, rycie chrzcielnym, jego znaczeniu i skutkach. W czwartej – streszcza naukę chrześcijańską, zaś w piątej katechezie mówi o wierze. W dwunastu następnych katechezach (6-18) wykłada kolejno poszczególne artykuły jerozolimskiego wyznania wiary.

W drugiej grupie znajduje się pięć katechez mistagogicznych (19-23) wygłoszonych w oktawie świąt Wielkanocnych do nowo ochrzczonych. Katechezy te zawierają opis i wyjaśnienie obrzędów liturgicznych związanych z przyjęciem trzech sakramentów: chrztu (19-20), bierzmowania (21) oraz Eucharystii (22-23)⁸

Drugim z ojców Kościoła, którego katechezy wykorzystano w Liturgii Godzin jest św. **Jan Chryzostom**. Urodził się on ok. 350 roku w Antiochii. Pochodził z arystokratycznej rodziny chrześcijańskiej. Studiował filozofię oraz sztukę wymowy w szkole retorskiej w Antiochii. Po zetknięciu się z biskupem Melecjuszem pozostał pod jego dużym wpływem. To prawdopodobnie przyspieszyło przyjęcie przez Jana chrztu. Miało to miejsce w roku 369⁹ Po przyjęciu chrztu jego życie koncentrowało się na studiowaniu Pisma św. pod kierunkiem Diodora. W roku 371 prowadził życie pustelnicze, a następnie w zupełnym odosobnieniu uczył się na pamięć Pisma świętego. Nadmierne umartwienia wpędziły go w chorobę, dlatego musiał powrócić do Antiochii, gdzie przyjął święcenia diakonatu z rąk patriarchy Melecjusza, a następnie w roku 386 święcenia kapłańskie od patriarchy Flawiana I¹⁰ Przez dwanaście lat głosił kazania w kościołach Antiochii zyskując sławę najwybitniejszego mówcy kościelnego i przydomek „Złotousty” W 397 roku z polecenia cesarza Arkadiusza został wybrany wbrew swej woli na patriarchę Konstantynopola¹¹ Przez swą prawość i bezkom-

⁸ Tamże.

⁹ Tamże s. 279.

¹⁰ F. D r a c z k o w s k i. *Jan Chryzostom*. EK VII kol. 766.

¹¹ Tamże.

promisowość zreformował życie Kościoła w Konstantynopolu. W 403 roku został pozbawiony urzędu przez synod zwołany przez Teofila Aleksandryjskiego. Następnie skazany przez cesarza na wygnanie. Tego samego roku powrócił do stolicy, z której jednak po raz kolejny został wydalony. Umiera na wygnaniu 14 IX 407 roku¹²

II. TEMATY KATECHEZ OJCÓW KOŚCIOŁA, KTÓRE WYKORZYSTUJE LITURGIA GODZIN

Liturgia Godzin korzysta z jedenastu katechez św. Cyryla Jerozolimskiego, które przeznacza na trzy okresy roku liturgicznego, tj.: okres Adwentu, okres Wielkanocy i okres zwykły. Tematem katechezy adwentowej, którą przeznaczono na pierwszą niedzielę Adwentu, jest podwójne przyjście Jezusa Chrystusa (katecheza 15, 1-3: LG I s. 136-138). Dla okresu Wielkanocnego wzięto od św. Cyryla cztery katechezy. Trzy z nich to katechezy mistagogiczne, które mają następujące tematy: Chrzest znakiem męki Chrystusa (Katecheza 20, mistagogiczna, 2, 4-6: LG II s. 469-470); Namaszczenie Ducha Świętego (Katecheza 21, mistagogiczna 3, 1-3: LG II s. 479-480); Chleb niebiański i kielich zbawienia (Katecheza 22, mistagogiczna, 4, 1. 3-6. 9: LG II s. 490-491). Tematem czwartej katechezy dla tego okresu (poniedziałek siódmego tygodnia okresu Wielkanocnego) jest „Woda żywa Ducha Świętego” (Katecheza 16 O Duchu Świętym 1, 11-12. 16: LG II s. 760-761). Najwięcej (sześć) katechez Cyrylowych ma Liturgia Godzin w okresie zwykłym. Katechezy te mają następujące tematy: Krzyż niech ci będzie radością nawet wśród prześladowań (Katecheza 13, 1. 3. 6. 23: LG III s. 127-128); Nadszedł dla ciebie czas wyznawania grzechów (Katecheza 1, 2-3. 5-6: LG III s. 367-368); Kościół jest ludem wezwanym i zgromadzonym przez Boga (Katecheza 18, 23-25: LG III s. 463-464); Kościół Oblubienicą Chrystusa (Katecheza 18, 26-29: LG III s. 467-468); Moc wiary przewyższa siły ludzkie (Katecheza 5, O wierze i wyznawaniu wiary 10-11: LG IV s. 381-382); Symbol wiary (Katecheza 5, O wierze i wyznawaniu wiary 12-13: LG IV s. 384-385).

Dwie katechezy św. Jana Chryzostoma zamieszczono w okresie Wielkiego Postu.

¹² Tamże.

Tematem pierwszej z nich jest: Mojżesz i Chrystus (Katecheza 3, 24-27: LG II s. 130-131), a drugiej Moc krwi Chrystusowej (Katecheza 3, 13-19: LG II s. 366-367).

III. POWIĄZANIE KATECHEZ OJCÓW KOŚCIOŁA ZAMIESZCZONYCH W POSZCZEGÓLNYCH OKRESACH ROKU LITURGICZNEGO Z TEMATYKĄ TYCH OKRESÓW

Katechezy wspomnianych Ojców Kościoła Liturgia Godzin wykorzystuje jako drugie czytanie w okresie Adwentu, w Wielkim Poście i w okresie Wielkanocy. Katechezy te poruszają zasadnicze tematy tych okresów.

Zacznając od wyjaśniania tematyki Adwentu, należy najpierw zauważyć, że słowo „adwent” już w starożytności chrześcijańskiej oznaczało podwójne przyjście Syna Bożego: przyjście jako człowieka przez Wcielenie i jako sędziego w czasach ostatecznych. W kształtowaniu się teologicznej treści Adwentu uczestniczyły dwie tradycje: galijska i rzymska. Według tradycji rzymskiej Adwent miał charakter świąteczno-duchowy; był to po prostu czas nacechowany wzmożonym życiem duchowym, a jego tematem było przygotowanie do Narodzenia Pańskiego. Dla tradycji galijskiej charakterystycznym rysem w przeżywaniu Adwentu był duch pokutny. Zakładał on wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych, abstynencję od współżycia małżeńskiego i duchowe skupienie. Ta forma galijska przeżywania Adwentu rozpowszechniła się najpierw w krajach pozaalpejskich. Dopiero od wieku V Adwent galijski stał się normalnym przygotowaniem do wspominania Tajemnicy Wcielenia, w czasie którego rozważanym tematem było oczekiwanie na eschatologiczne przyjście Chrystusa w chwale¹³

Odnowiona liturgia po Soborze Watykańskim II zwróciła uwagę na znane wcześniej duchowe bogactwo tradycji okresu przygotowania do Narodzenia Pańskiego. Według *Ogólnych Norm Roku Liturgicznego i Kalendarza*: „Okres Adwentu ma podwójny charakter. Jest okresem przygotowania do uroczystości Narodzenia Pańskiego, przez które wspominamy pierwsze

¹³ W S c h e n k. *Adwent – Historia*. EK I kol. 112-113; R. N i p a r k o. *Adwent – W liturgii współczesnej*. EK I kol. 113-114; B. N a d o l s k i. *Liturgika*. T. 2: *Liturgia i czas*. Poznań 1991 s.109-112; S. C z e r w i k. *Misterium Adwentu i Narodzenia Pańskiego na tle prefacji*. „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 3-4 s. 5-22; J. J a n i c k i. *Misterium Adwentu w tekstach Mszału rzymskiego*. „Liturgia Sacra” 1:1995 nr 3-4 s. 5-20.

przyjście Syna Bożego do ludzi. Równocześnie jest okresem, w którym przez wspomnienie pierwszego przyjścia Chrystusa, kieruje się dusze ku oczekiwaniu Jego powtórnego przyjścia na końcu czasów. Z obu tych względów Adwent jest okresem pobożnego i radosnego oczekiwania [...] Dni powszednie od dnia 17 do 24 grudnia włącznie są przeznaczone na bezpośrednie przygotowanie na uroczystości Narodzenia Pańskiego (ONRLiK 39, 42)”¹⁴

Liturgia Godzin już w pierwszą niedzielę Adwentu, korzystając z katechezy św. Cyryla Jerozolimskiego, porusza problem podwójnego przyjścia Chrystusa (LG I 136-138). To drugie przyjście św. Cyryl w swojej katechezie nazywa wspanialszym od pierwszego i uzasadnia następująco swoje twierdzenie: „pierwsze zwiastowało cierpienie, drugie zaś przyniesie królewski diadem Bożego panowania [...] pierwsze – ukryte, jak rosy na runo; drugie – jawne, to, które nastąpi. Za pierwszym przyjściem został owinięty w pieluszki i złożony w żłobie; za drugim oblecze się światłem jak szatą. Przyszedł i przecierpiał krzyż, nie bacząc na jego hańbę, ale przyjdzie raz jeszcze, pełen chwały, otoczony zastępami aniołów [...] Przyjdzie więc Zbawiciel nie po to, aby Go sądzono, lecz po to, by wezwać na sąd tych, przez których niegdyś był postawiony przed sądem [...] Pierwsze przyjście było wypełnieniem miłosiernych zamysłów Boga: Jezus, pełen dobroci, przekonywał ludzi i nauczał. Ale kiedy przyjdzie powtórnie, wtedy wszyscy, chcąc czy nie, będą musieli poddać się Jego władzy” To podwójne przyjście Chrystusa zapowiadał prorok Malachiasz¹⁵, pisze o nim także św. Paweł w Liście do Tytusa¹⁶ Również my w nie wierzymy i wyznajemy je w swoim „Credo”, mówiąc, że Chrystus „wstąpił do nieba i siedzi po prawicy Ojca. I powtórnie przyjdzie w chwale sądzić żywych i umarłych, a królestwu Jego nie będzie końca” To drugie przyjście Chrystusa będzie związane zatem nie tylko z sądem, ale i z końcem

¹⁴ *Ogólne Normy Roku Liturgicznego i Kalendarza* (odtąd: ONRLiK). W: *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*. Poznań 1986 (odtąd: MR 1986) s. (69) nr 27-31.

¹⁵ „[...] nagle przybędzie do swej świątyni Pan, którego wy oczekujecie, i Anioł Przymierza, którego pragniecie. Oto nadejdzie, mówi Pan Zastępów. Ale kto przetrwa dzień Jego nadejścia i kto się ostoi, gdy się ukáže? Albowiem On jest jak ogień złotnika i jak ług farbiarzy. Usiądzie wtedy, jakby miał przetapiać i oczyszczać srebro [...]”: Mt 3, 1-3; por. LG I, 137.

¹⁶ „Ukazała się bowiem łaska Boga, która niesie zbawienie wszystkim ludziom i poucza nas, abyśmy wyrzekłszy się bezbożności i żądź światowych, rozumnie i sprawiedliwie, i pobożnie żyli na tym świecie, oczekując błogosławionej nadziei i objawienia się chwały wielkiego Boga i Zbawiciela naszego, Jezusa Chrystusa”: Tt 2, 11-13; por. LG I, 138.

świata: „Przyjdzie więc z nieba nasz Pan, Jezus Chrystus. Przyjdzie w chwale przy końcu świata, w dniu ostatecznym. Bo nastąpi kres tego świata, a co zostało stworzone, będzie odnowione” Wyznawcy Chrystusa nie lękają się jednak przyścia swego Pana w chwale, ale go wyczekują. I tak, jak „za pierwszym mówiliśmy: «Błogosławiony, który przychodzi w imię Pańskie». To samo powiemy i za drugim, a wychodząc z aniołami naprzeciw Panu, oddamy Mu hołd wołając: «Błogosławiony, który przychodzi w imię Pańskie»” (LG I s. 136-137).

Okres Wielkiego Postu trwa od Środy Popielcowej do Mszy Wieczery Pańskiej wyłącznie i służy przygotowaniu do obchodu Paschy. Wielki Tydzień, rozpoczynający się od Niedzieli Palmowej Męki Pańskiej, jest przeznaczony na wspomnianie Męki Chrystusa, począwszy od Jego mesjańskiego wjazdu do Jerozolimy (ONRLiK nr 27-31).

Kościół już w Konstytucji o liturgii nakazał, aby tak w liturgii, jak i w katechezie „przedstawić w pełnym świetle podwójny charakter Wielkiego Postu. Przez przypomnienie chrztu lub też przygotowanie do niego oraz przez pokutę ma on usposobić wiernych, oddających się gorliwiej słuchaniu słowa Bożego i modlitwie, do obchodzenia paschalnego misterium” (KL 109). Zatem, w okresie Wielkiego Postu, wiodącymi powinny być dwa tematy, a mianowicie chrzest i pokuta. Do tych dwóch tematów dochodzi w Wielkim Tygodniu temat trzeci – temat męki Pańskiej¹⁷

O niezwykłych wartościach chrztu świętego mówi w swojej katechezie, którą Liturgia Godzin przeznaczona na poniedziałek drugiego tygodnia Wielkiego Postu, św. Jan Chryzostom porównując dzieło dokonane przez Chrystusa i przez Mojżesza (LG II 130-131). Człowiek ochrzczony ogląda o wiele większe cuda od tych, których świadkami byli „Żydzi uchodzący z Egiptu” Większym bowiem cudem od zatopienia faraona wraz z jego wojskiem jest oglądanie „diabła pogrążonego w falach, z całą jego zbrojną potęgą” (LG II s. 130), co ma miejsce w sakramencie chrztu świętego. Wtedy to bowiem chrześcijanin przekracza śmierć, zostaje wyrwany od złych duchów i porzuca niewolę grzechu. Święty Jan Chryzostom podaje jeszcze wiele innych racji mówiących o przewadze dzieła Chrystusowego nad dziełem Mojżesza.

Ten sam św. Jan Chryzostom w drugiej swojej katechezie zwraca uwagę na moc Krwi Chrystusowej. Katechezę tę Liturgia Godzin przeznaczyła na

¹⁷ N a d o l s k i, jw. s. 79-89; por. Cz. K r a k o w i a k. *Główne treści teologiczne okresu Wielkiego Postu*. „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 1-2 s. 47-58.

Wielki Piątek Męki Pańskiej (LG II 366-367). Dla zrozumienia mocy Krwi Jezusa Chrystusa, ów święty biskup każe nam najpierw cofnąć się w czasy Starego Testamentu, gdzie jest jej prawzór i jej typ w krwi zabitego baranka, którego krwią Mojżesz nakazał Izraelitom pokropić próg i odrzwia swoich domów. Ponadto za niezwykłą mocą krwi Chrystusowej przemawia fakt, że „wyłynęła ona z samego krzyża i wzięła początek z boku Zbawiciela” Święty Jan w katechezie tej zwraca uwagę na symboliczne znaczenie wody i krwi, które wyłynęły z przebitego boku Chrystusa. Woda jest symbolem chrztu świętego, a krew symbolem Eucharystii. „Z tych dwóch sakramentów bierze swój początek Kościół [...] Kościół więc powstał z boku Chrystusa, jak z boku Adama wyszła jego małżonka Ewa” (LG II s. 367).

„Pięćdziesiąt dni od Niedzieli Zmartwychwstania do Niedzieli Zesłania Ducha Świętego obchodzi się z wielką radością jako jeden dzień świąteczny, co więcej jako wielką niedzielę” (ONRLiK 22)¹⁸

„Osieć początkowych dni Okresu Wielkanocnego stanowi oktawę Wielkanocy. Obchodzi się je jako uroczystości Pańskie” (ONRLiK 24). Oktawa ta była czasem wolnym od pracy i poświęcano ją nowo ochrzczone, którzy codziennie – odziani w białe szaty – uczestniczyli we Mszy św. Do nich też były skierowane katechezy mistagogiczne, wprowadzające ich w sakramenty inicjacji chrześcijańskiej (chrzest, bierzmowanie, Eucharystia).

Cały okres pięćdziesięciu dni po Wielkanocy, który początkowo nazywano Pięćdziesiątnicą (później tę nazwę zarezerwowano dla dnia pięćdziesiątego od Zmartwychwstania, tj. dla Zesłania Ducha Świętego), a następnie okresem paschalnym, już w II wieku uważano za jeden dzień świąteczny czy za jedną „wielką niedzielę” W czasie tym, podobnie jak w Dzień Pański, nie poszczono i nie modlono się na klęcząco. W wieku IV powstaje oktawa Wielkanocy, aby w czasie tych ośmiu dni miało miejsce wtajemniczenie w sakramenty inicjacji nowo ochrzczone¹⁹ Od IV wieku szczególnie uroczyście celebrowano dwa wydarzenia, jakie miały miejsce po Zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa, a mianowicie Chrystusowe Wniebowstąpienie i Zesłanie Ducha Świętego.

To spojrzenie historyczne na okres wielkanocny, a zwłaszcza na oktawę wielkanocną sprawia, że nie jesteśmy zdziwieni tym, iż obecna Liturgia Godzin w oktawie Wielkanocy wykorzystuje katechezy mistagogiczne na

¹⁸ Por. Św. A t a n a z y. *Epist. fest.* 1: PG 26, 1366.

¹⁹ N a d o l s k i, jw. s. 73-75.

temat chrztu (LG II 469-470), bierzmowania (LG II 479-480) i Eucharystii (LG II 490-491).

Katecheza chrzcielna zwraca uwagę na relacje istniejące pomiędzy chrztem a złożeniem do grobu ciała Chrystusa zdjętego z krzyża. Trzykrotne zanurzenie w wodzie ma być symbolem trzydniowego przebywania Chrystusa w grobie. Zatem jak czytamy w tej katechezie „nasz chrzest nie tylko uwalnia od grzechu i daje nam moc Ducha Świętego, ale jest także obrazem męki Chrystusa” (LG II s. 470).

W katechezie o bierzmowaniu zwrócono uwagę na to, że bierzmowani („Pomazańcy Boży”) stali się własnością Chrystusa, ponieważ przyjęli znamię Ducha Świętego. Gdy bowiem wyszli „ze źródła wód świętych”, namaszczone ich krzyżmem, „będącym znakiem tego, którym został namaszczony Chrystus, tj. Ducha Świętego” (LG II s. 480). W katechezie tej jest przestroga, aby nikt „nie uważał za zwykły i pospolity owego oleju; jest on święty [...] jest darem Chrystusa i Ducha Świętego” Katecheza zwraca jeszcze uwagę na to, że chociaż wprawdzie widzialne ciało namaszcza się tym olejem, to jednak „dusza zostaje uświęcona świętym i ożywczym Duchem” (LG II s. 480).

Katecheza eucharystyczna rozpoczyna się opisem o ustanowieniu Eucharystii. Następnie podkreślona jest prawda, że każdy, kto spożywa ciało i krew Chrystusa, staje się uczestnikiem Jego ciała i krwi, a w ten sposób staje się nosicielem Chrystusa. Przyjmujący Eucharystię musi pamiętać, „że nie jest to zwykły i pospolity chleb i wino, ale jak stwierdził Pan, to jest Jego Ciało i Krew” (LG II s. 491). Na końcu katecheza wzywa, aby chrześcijanin „z odsłoniętym obliczem, czyli z czystym sercem” wpatrywał się „w chwałę Pańską”, którą ogląda jakby w zwierciadle, i postępował „z chwały do chwały, w Chrystusie Jezusie Panu naszym, któremu przystoi cześć, moc i chwała na wszystkie wieki” (LG II s. 491).

Po Wniebowstąpieniu Jezusa Chrystusa, Apostołowie wrócili i, modląc się w Wieczerniku, czekali na zesłanie Ducha Świętego. Liturgia Godzin, przeznaczając Katechezę św. Cyryla Jerozolimskiego o Duchu Świętym, na poniedziałek siódmego tygodnia okresu Wielkanocnego (LG II s. 760-761), przybliżyła nam Trzecią Osobę Boską w najbardziej odpowiednim do tego czasie, kiedy przygotowujemy się – zwykle nowenną – na Zielone Świąta.

Z katechezy tej dowiadujemy się najpierw „dlaczego Chrystus łaskę Ducha Świętego określa mianem wody” Duch Święty ukazany jest tutaj jako „jeden i taki sam, niepodzielny”, rozdzielający łaski każdemu tak, jak chce. Podobnie jak „schnące drzewo, gdy otrzyma wodę, wypuszcza pędy,

tak samo grzesznik przyniesie owoce sprawiedliwości, gdy przez pokutę stanie się godny daru Ducha Świętego. Jeden i ten sam Duch Święty działa w różny sposób z woli Boga i w imię Chrystusa” (LG II s. 760). Cyryl Jerozolimski w katechezie tej mówi także o różnych darach Ducha Świętego, które udzielane są wiernym dla wspólnego dobra. Przybycie Ducha Świętego do człowieka jest „łagodne i pełne dobroci [...] przybywa On jako braterski opiekun naszego wnętrza by zbawiać, uzdrawiać, pouczać i upominać, wzmacniać i pocieszać, oświecać umysł, najpierw tego, kto Go przyjmuje, a przez niego oświecać także innych” (LG II s. 761).

„Oprócz okresów mających własny charakter zostaje trzydzieści trzy lub trzydzieści cztery tygodnie w ciągu cyklu rocznego, w które nie obchodzi się żadnej szczegółowej tajemnicy Chrystusa, lecz wspomina się misterium Chrystusa w jego pełni, zwłaszcza w niedziele. Ten czas nazywa się okresem zwykłym” (ONRLiK 43). Okres ten jest rozdzielony okresem Wielkiego Postu i Okresem Wielkanocy. Pierwsza jego część rozpoczyna się w poniedziałek po Niedzieli Chrztu Pańskiego (niedziela po 6 stycznia) i trwa do wtorku przed Środą Popielcową, a druga część rozpoczyna się w poniedziałek po Niedzieli Zesłania Ducha Świętego i kończy się przed Pierwszymi Nieszporami Pierwszej Niedzieli Adwentu (por. ONRLiK 44).

Liturgia Godzin przeznaczona na okres zwykły sześć katechez św. Cyryla Jerozolimskiego²⁰ Wyróżniono nimi następujące dni: czwartek czwartego tygodnia (LG III, 127-128), sobotę trzynastego tygodnia (LG III, 367-368), środę (LG III, 463-464) i czwartek (LG III, 467-468) siedemnastego tygodnia oraz środę (LG IV, 381-382) i czwartek (LG IV, 384-385) trzydziestego pierwszego tygodnia.

Powyższe katechezy poruszają tematy mówiące o znaczeniu krzyża Chrystusa dla nas (LG III, 127-128), o konieczności wyznania grzechów (LG III, 367-368), o Kościele (LG III, 463-464; 467-468) i o wierze (LG IV 381-382; 384-385).

Krzyż Chrystusa – jak naucza w swojej katechezie św. Cyryl Jerozolimski – jest najwyższą chwałą Kościoła. Wielkimi cudami zdziałanymi przez Chrystusa były: przywrócenie wzroku niewidomemu w sadzawce Siloe, wskrzeszenie Łazarza, rozmnożenie chleba czy uzdrowienie niewiasty chorej od osiemnastu lat. Wszystkie te cuda dotyczyły jednak tylko poszczególnych osób. Natomiast „chwała krzyża [...] wszystkich uwolniła spod władzy

²⁰ LG III, 127-128; 367-368; 463-464; 467-468; LG IV, 381-382; 384-385.

grzechu, odkupiła cały rodzaj ludzki” (LG III s. 127). Stąd też powinniśmy szczerze się krzyżem naszego Zbawiciela. Krzyż ten „wprawdzie dla Żydów jest zgorszeniem, dla pogan głupstwem, dla nas zaś zbawieniem: «Dla tych, którzy idą na zatracenie, jest głupstwem, dla nas zaś dostępujących zbawienia mocą Bożą». Ten bowiem, który za nas umarł, był nie tylko człowiekiem, ale Synem Boga – Bogiem, który stał się człowiekiem” (LG II s. 127-128). Krzyż Chrystusa winien być ponadto dla nas radością, i to nie tylko w chwilach pokoju, ale także w chwilach prześladowań. Nie wystarczy bowiem być przyjacielem Chrystusa jedynie w czasie pokoju. Trzeba nim być przede wszystkim w czasie walki. Skoro Chrystus, który nigdy nie popełnił grzechu, został ukrzyżowany za nas, to my nie możemy bronić się przed krzyżowaniem za Tego, który dla nas zawisł na drzewie. Przyjmując ochotnie krzyże jedynie odwdzięczamy się i oddajemy dług Temu, który za nas został ukrzyżowany na Golgocie (LG III s. 128).

„Jeżeli ktoś z was tutaj obecnych pozostaje w niewoli grzechu, niechaj przez wiarę przygotuje się na odrodzenie ku wolności” – takim wezwaniem rozpoczął drugą swoją katechezę wspomniany już św. Cyryl (LG II s. 367). Po tym wezwaniu idą kolejne: o odrzucenie starego człowieka przez wyznanie win i odzianie się „człowieka nowego, który się odnawia przez poznanie swego Stworzyciela”; o przyjęcie „przez wiarę pierwszych darów Ducha Świętego”; o przyłączenie się do „owczarni Pana”; o „duszę szczerą i nieobludną w obliczu Tego, który przenika serce i nerki”; o oczyszczenie serca, „by mogło otrzymać jak najobfitszą łaskę” i o przebaczenie bliźnim (LG III s. 367-368).

W trzeciej i czwartej katechezie św. Cyryl ukazuje Kościół (LG III s. 463-464; 467-468). Tłumaczy najpierw co to znaczy, że Kościół jest katolicki, czyli powszechny. Następnie wychodząc od nazwy „Kościół” (*Ecclesia*) ukazuje go jako „zwołanie”, ponieważ „zwołuje on i gromadzi w jedno wszystkich ludzi, jak o tym mówi Bóg w Księdze Kapłańskiej: „Zwołaj całe zgromadzenie przed wejściem do Namiotu Spotkania” (LG III s. 463). Autor katechezy podaje jeszcze wiele innych cytatów biblijnych potwierdzających prawdę o Kościele jako zgromadzeniu.

Drugą prawdą o Kościele, którą rozwija św. Cyryl w swojej katechezie, jest fakt, że jest on oblubienicą Chrystusa. „Odrzuciwszy pierwszą oblubienicę, w drugiej, tj. w Kościele katolickim [...] Bóg ustanowił najpierw apostołów, po wtóre proroków, po trzecie nauczycieli, a następnie tych, co mają dar czynienia cudów, dar uzdrawiania, wspomagania, kierowania, przemawiania różnymi językami, a także wszelkiego rodzaju cnoty

[...]” (LG III s. 467). Kościół ma wyznaczony cel, do którego zdąża, a jest nim życie wieczne ochrzczonych.

Katecheza piąta i szósta wspomnianego już św. Cyryla traktuje o wierze. Wiara, jak twierdzi ów Ojciec Kościoła, chociaż jest jedna w swojej nazwie, to jednak w treści jest podwójna. „Pierwszy rodzaj wiary dotyczy dogmatów i polega na poznaniu i przyjęciu przez umysł określonej prawdy” Drugi zaś rodzaj wiary jest „całkowitym darem udzielonym przez Chrystusa” Tą wiarą „dokonuje człowiek dzieł przerastających jego siły” Jest to wiara „przenosząca góry” Piąta katecheza, która porusza ten problem, kończy się wezwaniem: „miej zatem tę wiarę, która od ciebie zależy i do Boga prowadzi, abyś mógł otrzymać od niego taką, jaka przerasta wszelkie siły ludzkie” (LG III s. 382).

Ukazaniem symbolu wiary jako zbioru całej nauki wiary rozpoczyna się szósta katecheza św. Cyryla Jerozolimskiego. Tę wiarę poleca on przyjąć „jako wiatyk na całe życie” Symbol wiary bowiem „nie został ułożony według ludzkiego upodobania, ale stanowiąc wybrane najważniejsze wypowiedzi Pisma, zawiera całą doktrynę wiary [...] całą naukę zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu” Skarb wiary zostaje przekazany jako skarb życia, ale później, w dniu sądu, Bóg zażąda od człowieka swej własności” (LG III s. 384-385).

Analizując poszczególne katechezy, dostrzegamy istniejący związek pomiędzy niektórymi z tych katechez a pierwszym czytaniem biblijnym.

Katecheza pouczająca o znaczeniu krzyża dla nas, a mianowicie, że ma on być dla nas radością nawet wśród prześladowań, w której św. Cyryl cytuje słowa św. Pawła: „Nie daj Boże, bym się miał chlubić z czego innego, jak tylko z krzyża Chrystusa” (LG III s. 127-128), bardzo dobrze rozwija wątek zawarty we fragmencie poprzedzającego ją Drugiego Listu św. Pawła do Tesaloniczan (1, 1-12: LG III s. 126). Tutaj bowiem Apostoł jako sprawdzian powołania tychże Tesaloniczan do wiary wymienia między innymi fakt, iż mimo wielkiego ucisku i prześladowań, jakie musieli oni wycierpieć, przyjęli głoszoną im Ewangelię z radością Ducha Świętego. W ten sposób stali się naśladowcami zarówno Apostołów, jak i samego Chrystusa Pana (w. 6)²¹

²¹ Por. *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*. Poznań–Warszawa 1979 s. 209-220.

Tekst z Drugiej Księgi Samuela, mówiący o grzechu Dawida (11,1-17. 26-27: LG III s. 365-366)²², wyjaśniany jest katechezą o konieczności wyznania grzechów (LG III s. 367-369).

Po tekstach z Drugiego Listu św. Pawła do Koryntian, przeznaczonych na środę (10,1-11,6: LG III s. 461-463) i czwartek (11,7-29: LG III s. 465-466), w których Apostoł – nie chcąc narazić na wielkie wstrząsy stanu Kościoła Korynckiego, któremu poświęcił tak dużo starań – broni swej władzy i godności apostołskiej oraz przedstawia ogrom swoich zasług w głoszeniu Ewangelii²³, następują katechezy mówiące o Kościele. Pierwsza z nich ukazuje Kościół jako lud wezwany i zgromadzony przez Boga (LG III s. 463-464), a druga przedstawia Kościół jako Oblubienicę Chrystusa (LG III s. 467-468).

W końcu także dwie ostatnie katechezy na temat wiary są również powiązane tematycznie z poprzedzającymi je czytaniem biblijnymi. Po czytaniu z Pierwszej Księgi Machabejskiej, mówiącym o Judzie Machabeuszu (3, 1-26: LG IV s. 379-380), który miał tak wielką wiarę w moc Boga, iż podjął się bardzo trudnej walki w obronie religijnych swobód i o wolność polityczną Judei²⁴, następuje katecheza św. Cyryla pouczająca, że moc wiary przewyższa siły ludzkie (LG IV s. 381-382). Podobnie, druga katecheza o wierze i o wyznaniu wiary, tegoż świętego biskupa (LG IV s. 384-385), dobrze komentuje czytanie z Pierwszej Księgi Machabejskiej o oczyszczeniu i poświęceniu świątyni (LG IV s. 382-384). Ta sama bowiem wiara, która była dla Judy Machabeusza siłą do podjęcia walki, po wycofaniu się syryjskiego wojska, kazała mu podjąć trud oczyszczenia świątyni²⁵

²² Por. *Księgi Samuela. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*. Poznań–Warszawa s. 398-407.

²³ Por. *Listy do Koryntian. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*. Oprac. E. Dąbrowski. Poznań 1965 s. 451-466.

²⁴ Por. *Księgi Machabejskie. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*. Poznań 1961 s. 75-83.

²⁵ Tamże s. 92-95.

FATHERS OF THE CHURCH'S CATECHESSES
IN THE HOUR OF READING OF THE LITURGY OF THE HOURS

S u m m a r y

Catechesis is a form of the service of the word in the Church. Its aim is to educate children, young people and adults in faith, first of all by systematically teaching them the Christian doctrine. In the Church of the first centuries catechesis was a widespread form of teaching. Stress was put in it mainly on ethical issues such as: prayer, virginity, marital life, holy sacraments and the principles of living in a community.

In the Hour of Reading, according to the tradition of the Roman Church, a reading from the Holy Bible was followed by reading that was an excerpt from the works by the Fathers of the Church or Church authors. Patristic readings give the faithful a possibility to get to the core of the meaning of liturgical periods and holidays, as they give them access to the invaluable spiritual treasures that are the Church's inheritance and at the same time they strengthen the Christian spirituality and enliven the religiousness of the faithful. These patristic readings included in the second place in the Hour or Reading of the Liturgy of the Hours, after the reading from the Holy Bible, are taken first of all from homilies, commentaries, original works, treatises and documents of Vatican Council II. However, we also find catecheses by the Fathers of the Church there.

Liturgy of the Hours uses the eleven catecheses by St. Cyril of Jerusalem that are devoted to the three periods of the liturgical year and two catecheses by St. John Chrysostom for the period of Lent. These catecheses touch upon the essential issues of particular periods. Analysing the catecheses we notice the relation that exists between some of them and the first reading from the Bible.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Liturgia Godzin, Godzina Czytań, katechezy patrystyczne.

Key words: Liturgy of the Hours, patristic catecheses.